

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академичната длъжност **“професор”**,
обявен от Софийския университет „Св. Климент Охридски”
в “Държавен вестник” – бр. 21 от 15.03.2011 г.

Кандидат: доц. д-р Евгения Иванова Калинова
Научна специалност: 05.03.06 – История на България
/съвременна българска история/
Рецензент: проф. Любомир Георгиев Огнянов -
доктор на историческите науки

В конкурса за професор по съвременна българска история доц. д-р Евгения Калинова се представя с внушителна научна продукция – една самостоятелна монография, 8 /осем/ книги с обобщаваща тематика в съавторство /три от тях издадени в чужбина /, 49 статии и студии /10 от тях публикувани зад граница /, 6 учебника за средните и основните училища /в съавторство/, 3 документални сборника /в съавторство / и 3 справочника /в съавторство/. В тях не се включват научните й публикации /монографии, книги, студии, статии и учебници/ до хабилитирането й през 2001 г. , които са точно описани в приложения списък.

За настоящия конкурс научните публикации на доц. д-р Калинова могат да бъдат групирани в 4 /четири/ основни направления от съвременната българска история.

Първата тематична група обхваща трудовете, посветени на **културната политика на България**. Сред тях най-значима е **монографията „Българската култура и политическият императив 1944 – 1989”** /С., Издателство „Парадигма”, 2011 , 540 страници/. В нея авторката разкрива развитието на българската художествена култура в контекста на политическите насоки, задавани от управляващата Комунистическа партия. В тази връзка са разгледани специфичните особености на взаимоотношенията власт-идеология-култура през всички основни етапи от развитието на държавния социализъм в България. Именно в анализа на принципите и целите на културната политика на БКП, на механизмите на нейното осъществяване, на насоките и обхвата на зависимостта на българската култура от политическия императив и на реакцията на българските творци на политическия натиск през един такъв продължителен исторически период /от 9 септември 1944 г. до края на 1989 г./ могат да се открият главните научни приноси на доц. д-р Калинова в нейната монография.

Структурата на монографията е съобразена с политическите промени в страната, които в крайна сметка предопределят едни или други решения и подходи в културната политика на БКП и българската държава през разглеждания период, както и отношението на художествената интелигенция към тази политика.

Изворовата база на изследването е изключително богата. Монографията е написана на основата на много фондове по темата от ЦДА и Архива на комисията по досиетата, публикувани документи, периодичен печат, дневници и мемоари, публицистика и научни изследвания.

Интересен научен анализ е направен на културната политика в годините на т. нар. „народна демокрация” / 1944 – 1947 г./. С много примери и обобщаващи данни е разкрита приемствеността и новите насоки в организацията на културния живот на страната, както и двете противоположни линии в политиката към интелигенцията: от една страна – толериране, сплотяване и привличане на основната част от културните творци, а от друга страна – натиск и репресии към онези от тях, които са обявени за

„пропагандатори на фашистки идеи”, представители на „авторитарните течения” или „агенти на великобългарския шовинизъм”. Авторката прави верния извод, че умереността в културната политика и материалната подкрепа на творците в следвоенните години импонира на българската интелигенция и затова тя приема с одобрение и надежда културната политика на новата власт.

Задълбочено са разгледани културните процеси в България и в годините на сталинизма /1948 – 1953 г./. Доц. Калинова подчертава, че в условията на ускорено прилагане на съветския модел на развитие идва краят на плурализма в духовната сфера и поставянето на културата под контрола на Българската комунистическа партия. Тя заключава, че новият етап на развитие на страната изисква провеждане на „културна революция” по съветски образец, в хода на която културният живот да бъде преустроен на марксистко-ленинската идеология и да бъде утвърдено господството на метода на социалистическия реализъм. Налагането на партийността и на задължителни партийни изисквания в културната сфера авторката неизбежно свързва с дейността на Комитета за наука, изкуство и култура /КНИК/и предписанията на Вълко Червенков, който през 1947-1949 г. е член на Политбюро, секретар на ЦК на БКП и председател на КНИК, а през 1950 г. става министър-председател на страната и генерален секретар на ЦК на БКП. В тази връзка много точно са открити мерките, които ръководството на Комунистическата партия предприема за „дисциплиниране” на българската интелигенция и за нейното превъзпитание в „партиен дух”. Много конкретни са и примерите за пораженията на сталинизма в края на 40-те и началото на 50-те години на XX век в различните области на българската култура.

С оригинален характер се откроява изложението, посветено на културната политика в България след смъртта на Сталин през 1953 г. Надеждите и разочарованията сред българската интелигенция доц. Калинова свързва с общата атмосфера на „размразяване”, която е характерна за страните от Източна Европа през този период.. Трансформациите в културната сфера през 1953-1956 г. тя характеризира като „предчувствие за промяна” или като „раздвижване” сред българската художествена интелигенция, а обновителните процеси през 1956 г. определя като „кулминация и крах на надеждите”. За следващите три-четири години авторката отстоява тезата, че първият секретар на ЦК на БКП Тодор Живков възприема нова тактическа линия спрямо творческите съюзи – стремеж да ги спечели на своя страна чрез снизходително подминаване на минали „прегрешения”, издигане в партийната и държавната йерархия, възнаграждаване с различни материални и морални облаги и т.н. Същевременно той не се отказва от усилията да се внася разединение в творческите среди, да се контролират основните канали за партийно въздействие върху тях и да се прибегва до „затягане на юздите”, т.е. „ограничената и плаха либерализация” в културния живот да се съчетава с „премерен, но постоянен натиск върху творците”. Този подход на лидера на БКП доц. Калинова нарича „живковизъм” в културната сфера.

Богата на научна информация е онази част от книгата на Евгения Калинова, в която се проследяват противоречивите културни процеси през 60-те години. Либерализацията в политическата и икономическата област засилва исканията на интелигенцията за творческа свобода и за търсене на собствени пътища на изяви, освободени от партийна опека, но промените в международната обстановка към края на десетилетието налагат отново да бъде затегната „разхлабената примка”. Тук авторката сполучливо определя провежданата от Т. Живков политика като политика на „камшика и захарчето.” Тя разкрива убедително както втората вълна на десталинизация в културния живот на България след XXII конгрес на КПСС /1961 г./, така и поредното „затягане на дисциплината” след неуспеха на Пражката пролет / 1968 г./

За доц. Калинова 70-те години са години на „илюзорно спокойствие“ в духовната сфера.. Към такова определение я навежда примиряването на творческата интелигенция с наложения модел в културата , което авторката нарича живот „в утробата на кита“. Относителната лоялност на интелигенцията към управляващите и толерантността на властта към творческите търсения на писатели, художници, музиканти, филмови и театрални дейци са характерни явления в годините на „разведряването“. В тази връзка доц. Калинова дава обективна и справедлива оценка на идеите и действията на Людмила Живкова в качеството ѝ на председател на Комитета за изкуство и култура, преименуван през 1977 г. в Комитет за култура.

В последната част на монографията на доц. Калинова се изследват културните измерения на 80-те години. Тук авторката се спира на заглъхването на либерализацията в културния живот, на „предизвикателствата пред интелигенцията в годините на „преустройство“ и пълното разминаване между власт и интелигенция през 1989 година. Тя подчертава, че през последните месеци на държавния социализъм в България Т. Живков се опитва да предложи „дълбока реформена програма“ и че ролята на политическия императив в преформулирането на културната политика е „още по-видима“.

В цялостното изложение в монографията доц. д-р Калинова се придържа плътно към историческия подход към културната проблематика. Тя не разглежда културните процеси сами за себе си, а ги свързва с културната политика на БКП и на българската държава. Без да е тесен специалист по теория и история на българската литература или по теория и история на българското изкуство, тя е навлязла дълбоко в специфичната материя на българската художествена култура и е направила оценки, обобщения и изводи, които се отличават със своята обективност, задълбоченост и аргументираност. Авторката добре познава промените в позициите на съветското партийно и държавно ръководство по идеологическите и културните въпроси и прави умела съпоставка между периодически променящата се културна политика в СССР и в България. По специфичен начин се откроява и нейното собствено мнение по разглежданите проблеми – без да го натрапва на читателя, то личи добре в съответните нейни анализи и съждения.

Голяма сполука на книгата е и нейното художествено оформление. Главите и параграфите в нея са разположени в естетически издържана форма, бележките под линия улесняват възприемането на информацията в изложението, а цитатите в текста са дадени с друг шрифт, което ярко отличава мнението на авторката от становищата, отразени в използваните документи и материали.

Основната ми критична бележка към монографията на доц. Евгения Калинова се отнася до вътрешната структура на работата ѝ. Третата глава на книгата е озаглавена: „Размразяването“ - надежди и разочарования /1953-1959/.” Мисля, че няма достатъчно убедителни примери и доказателства, за да се поддържа, че „размразяването“ в културния живот на България обхваща и годините 1953-1956 г. Тези години едва ли трябва да се определят като „размразяване“, тъй като сталинизмът в културния живот на България продължава и след смъртта на Сталин /5 март 1953 г./ . Като лидер на Българската комунистическа партия и министър-председател на страната Вълко Червенков продължава да провежда сталинистката културна политика чак до неговото отстраняване от ръководните постове в БКП и държавата през април 1956 г. Струва ми се, че авторката сама е търсила по-точно определение на процесите през тези три години в първия параграф на тази част, като го е озаглавила „предчувствие за промяна“. Известно е, че опити за либерализация се правят в областта на политическия живот и икономиката на страната, но според мен е пресилено да се поддържа, че до 1956 г. има „размразяване“ и в културната политика на България.

Смятам, че съгласно Закона за развитие на академичния състав в Република България и правилника за неговото приложение монографичният труд „Българската култура и политическият императив 1944 -1989” е достатъчен за заемане на академическата длъжност „професор”, но като рецензент съм длъжен да взема отношение и към другите научни публикации на доц. д-р Евгения Калинова.

По темата на монографичния труд са публикациите: № 44 /3 глави в „История на Българите.” Т. 3. С., 2009/, № 67 /”Културните измерения на кризата в България през първата половина на 80-те години/, № 70 /”Симбиозата власт-интелигенция в България през 70-те години на ХХ век”/, №75 /Живков и Людмила – драмата на бащата или политика/, № 76 /”Културната политика в преходното време – 9 септември 1944-1947”/, № 95/”Интелигенция и власт в Болгарии перед вызов перестройки второй половины 1980-х годов”/, № 96 /”Интелигенция и власт между двумя волнами десталинизации в Болгарии /1956-1961 годы”/. Затова на тези студии и статии няма да се спирам.

Доц. Калинова е съавтор на юбилейното издание „Софийският университет „Св. Климент Охридски”. Първите 120 години”/на английски език/ № 43/. В около 100 страници тя разглежда историята на Университета от преломната 1944 година до края на държавния социализъм в България /1989 г./ Тук нейният подход е същият, както и в посочената по-горе монография – разкрива историята на Алма матер през разглеждания период като част от държавната политика в сферата на висшето образование.

На проблема за привилегиите ,които ползват децата на работници, селяни или представители на самата работническа и селска младеж чрез краткосрочната специализирана подготовка в т. нар.” работнически факултети”, за да бъдат записани във висшите училища, е посветена статията й „Привилегията „социална принадлежност” в българското висше образование” /№73/.

2. Към **втората тематична група** се отнасят публикациите на доц. Евгения Калинова в областта на **външната политика на България**.

Основно място сред тях заема лекционният курс „Следвоенното десетилетие на българската външна политика /1944-1955””, издаден през 2003 г. в съавторство с Искра Баева/№ 41/. От шестте глави на книгата доц. Калинова е написала 5 от тях – в обем около 170 страници. Лекционният курс е разработен на основата на публикувани документи, спомени и справочници, както и на достиженията на съвременната българска и чуждестранна историография и е ценно пособие при обучението на студентите от специалностите в Историческия и Юридическия факултет.

Балканската политика на България в най-ново е предмет на изследване в 6/шест/ отделни студии и статии на доц. Калинова: „Българо-югославските отношения 1953-1963 г.”/№ 69/, „България и съветско-югославското сближение 1953-1958 г.”/№ 97/, „Българо-турските отношения от 20-те до края на 50-те години”/№ 83/, ”Българо-турски дипломатически отношения 1980-1985”/№ 98/, „България и Гърция - 60-те -80-те години на ХХ век”/№ 93/ и „Балканската политика на България 1944-1981”/№ 91/.

С външнополитическа проблематика са и статиите:”Българската външна политика в руслото на съветската”/№ 64”/, Преориентацията на българската външна търговия 1944-1949 г.”/№ 56/, „Държавата и българската външна търговия „/№ 52/, „Журналистите и „българската следа” в атентата срещу папа Йоан Павел II 1981-1989 г.”/№ 77/, „Българската следа” и нейната употреба след 1989 г. „ /№ 78/ и „Следвоенното бъдеще на Германия в плановете на СССР, САЩ и Великобритания 1941-1945 г.”/№ 59/.

Проблемите на българската културна пропаганда в Западна Европа след Втората световна война са изследвани в други две статии на доц. Калинова – под № 80 и № 81.

3. В третата тематична група могат да се включат работите, в които се изследват **проблеми на етническите и религиозните общности в България.**

Плод на продължителна издирвателска и събирателска дейност на доц. Калинова и доц. Искра Боева са двата тома на сборника с документи, посветени на „възродителния процес“ в България. Първият том /№ 103/ е с подзаглавие „Българската държава и българските турци/средата на 30-те – началото на 90-те години на XX век/“ и съдържа 372 документа, а вторият том /№ 104/ носи заглавието „Възродителният процес. Международни измерения“ и съдържа 542 документа. Материалите са подбрани от фондовете на ЦДА, АМВР и АМВНР. И двата тома са издадени през 2009 г. в документалната поредица „Архивите говорят“ на Държавна агенция „Архиви“. Публикуването на документите е придружено с необходимите обяснителни бележки от съставителите и съответните именни показатели.

В първия том на този сборник е поместена уводната статия на Е. Калинова „Възродителният процес“ – върхът на айсберга. Българската държава и турската етническа общност в страната /средата на 30-те – началото на 90-те години на XX век/ /№ 86/. Именно документите от сборника са изворовата база, на която се основава нейното изложение в посочената студия. Авторката очертава политиката на българската държава към българските турци в широки хронологически рамки, като отделя главно внимание на изселническия въпрос и на въпроса за интеграция на турското население в българското общество. В сбита форма са разработени и проблемите за периодичните антибългарски кампании в Турция и реакцията на българските институции както до края на Втората световна война, така и в условията на новата политическа система в България. В края на своята разработка доц. Калинова дава вярна научна трактовка на характера на „възродителния процес“ през 1984-1989 г. и на последиците от него. Напълно приемливи са и нейните съждения относно промяната в политиката по „възродителния процес“ след 10 ноември 1989 г.

Сходни на тези проблеми доц. Калинова разкрива и в статиите си „Насилието в политиката на българската държава към българските турци 30-те-80-те години на XX век /№ 60/ и „Трудното начало - отричането от „възродителния процес“ /10 ноември 1989 г. – януари 1990 г.“ /№ 82/.

С историографски характер пък е статията ѝ „Научни подходи в изследванията за политиката към турското население в България в периода 1944 – 1989 г.“/№ 68/.

Политиката към българските турци е разгледана и в студията „Етнически и религиозни общности в следвоенна България /№ 92/ - с авторство с Искра Баева. В тази работа обаче са намерили място и такива проблеми, като разграничението между етнос и религиозна общност, обща панорама на етническите общности в България, представянето на българските евреи като „показна“ етническа общност, отношението към българите мюсюлмани и промените на начина на живот на циганите. Общият извод в края на студията, който рецензентът напълно споделя, е, че политиката на българската държава към етническите и религиозните малцинства в страната е твърде непоследователна и напълно зависима от политическия императив.

4. **Четвъртата тематична група** може да бъде наречена „**Общи изследвания върху съвременната българска история.**“ От тях на първо място трябва да се посочи книгата „Българските преходи 1939-2010“ /№ 45/ /в съавторство с Искра Баева/, която има три преработени и допълнени издания и е в обем от близо 600 страници. Освен това, макар и в по-съкратен обем и в адаптиран за чуждестранната аудитория вариант, тя е преведена и издадена в Париж, Виена и Солун – съответно на френски, немски и гръцки език. Книгата има научен характер, тъй като е снабдена с богат научен апарат /източници, изследвания и обширен авторски коментар/, а част от информацията в изложението се поднася за първи път на българския и чуждестранния читател.

Калинова е автор на първата част на книга „Преход на България към съветски социализъм 1939-1983 г.“, на параграфа „Интелигенцията между сталинизма и живковизма /1953-1981 г./” и на три параграфа за външната политика на България /1953- 1989 г./.

Към тази група спадат още 3 статии на доц. Калинова: „В услуга на Москва. Васил Коларов”/№ 61/, „Политикът интелектуалец. Иван Башев”/№ 88/ - в съавторство с И. Баева/, и „Историческите рефлексии на българския преход /№ 71/ - в съавторство с И. Баева.

Проблемът за паметта за социализма в годините на прехода се засяга в други 4 статии на Е. Калинова и И. Баева, публикувани в чужбина.

В списъка на научните публикации на доц. Калинова са включени и десетина статии / № № 53, 55, 57, 62, 63, 66, 79, 84, 85, 89/, които са продължение на изследователската ѝ работа по темата на първия ѝ хабилитационен труд /”Победителите и България 1939-`1945”/. В тях разглежданите проблеми са обогатени с допълнителна информация и с нови обобщаващи изводи.

Посочената до тук огромна научноизследователска дейност на доц. Евгения Калинова трябва да се допълни с нейното участие в написването на шест учебника по история и цивилизация за нашите основни и средни училища, в издаването на три справочника по българска история и в превода на Оксфордската история на Великобритания на български език. Освен това в годините след хабилитирането ѝ като „доцент” тя е съставител на три документални сборника, съставител на един научен сборник, научен редактор на две монографии и научен рецензент на две книги.

Нейните публикации /особено книгите „Победителите и България 1939-1945” , „Българските преходи 1939-2002” и „Следвоенното десетилетие на българската външна политика” са цитирани от десетки български и чуждестранни автори в повече от сто техни работи. За нейните основни трудове са публикувани положителни рецензии и отзиви от авторитетни български и чуждестранни учени.

След хабилитирането си през 2001 г. доц. Калинова е участвала с доклади в 37 научни конференции в страната и 7 – в чужбина /Испания, Германия, Сърбия, Австрия, Турция, Румъния и Украйна/.

През този период тя е била научен ръководител на 6 проекта и член на научни колективи на други 7 научни проекта по линия на фонд „Научни изследвания” на Софийския университет „Св. Климент Охридски” . Освен това е участвала в един проект към фонд „Научни изследвания” на МОНМ и в два чуждестранни научни проекта /в Германия и Испания/.

Била е научен ръководител на 5 български докторанти и продължава да осъществява научно ръководство на още двама докторанти при Катедрата по история на България.

Доц. Е. Калинова чете основния курс по Съвременна българска история в бакалавърската степен в Историческия факултет и основен курс „Външна политика на България след Втората световна война” в специалност „Международни отношения” в Юридическия факултет. В бакалавърската степен на специалност История води задължителния спецкурс „Изворознание с историография на най-новата българска история”, а в магистърската програма „Нова и съвременна история на България” – задължителната учебна дисциплина „Власт, интелигенция, култура в България 1944-1989 г.”

По всеобщо мнение на колеги и студенти доц. Калинова е изключително добре подготвен университетски преподавател, с много сериозно и отговорно отношение към своите учебни задължения.

Научноизследователската и учебната дейност на доц. д-р Евгения Калинова ми дава всички основания да заявя своето положително отношение относно нейното участие в конкурса за заемането на академичната длъжност „професор” и да призова членовете на научното жури и на Факултетния съвет на Историческия факултет да гласуват без каквито и да е резерви за избирането на **доц. д-р Евгения Калинова за професор по 05.03.06 - история на България /съвременна българска история/** за потребностите на Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски”.

София, 12 август 2011 г.

Рецензент:

/ проф. д.и.н. Любомир Огнянов /